

AVRUPA'DAKİ FİKİR AKIMLARI TARİHİNİN ÖZETİ

Avrupa'da ilk düşünürler Antik Helen Çağı denilen belirli bir dönemde ortaya çıktılar. Sokrates'ten (M.Ö. 470-399) sonra Atina'daki filozoflar ve bilginlerin bakış açıları değişti. Bu sebeple Antik Çağ filozoflarının dünyası genel anlamda, Sokrates öncesi ve sonrası olarak değerlendirilmektedir. Önceki filozofların ortak yönleri, tabiatın içerisinde evreni açıklayabilecek bir unsur aramalarıdır. Sokrates onlara yönelttiği şiddetli eleştiri ile, felsefeye yeni bir çıkış noktası kazandırdı.

Sokrates için anlatılanlar birbirini tutmaz. Ama onun "olumsuzlayıcılık", bir başka deyişle şüphecilik ve sorgulayıcılık yönü hakkında, bütün düşünürler hemfikirdir. Sokrates, insanların sahip oldukları her türlü bilgiyi yadsıdı(garipsedi, kabul etmedi). Kişilerin bilgiye sahip olduklarını sandıklarını, oysa sahip olmadıklarını ispatlamaya çalıştı. Hep sorgulayıcı oldu. İnsanları basmakalıp düşüncelerden vazgeçirmeye çalıştı. Sorgularken görünüşte alaycıydı. Ama amacı, insanları "uyandırmak" idi. Ona göre, insanlar "nefis" adı altında toplanabilecek olan doyumları, istekleri ve sanılarına(zan) göre davranırlarsa, yanlışlığa düşerlerdi. Bu şekilde ancak aldatıcı bir dünyaya ulaşabilirlerdi. Halbuki geçek yaşam bunlar değildi.

Sokrates, gerçeğe ulaşmak için insanların birlikte hareket etmeleri gerektiğine inanıyordu. Bu nedenle yazmadı. Hep konuştu. Hegel'in dediği gibi, felsefesini yaşayan gerçek bir filozof oldu. Fakat sonunda gençleri kıskırtmak, halkı yanıltmak gibi suçlamalarla, yönetim tarafından ölüm cezasına çarptırıldı. Bunun üzerine kendiliğinden baldıran zehrini içti ve ölümü soğukkanlılıkla karşıladı.

Sokrates'in öğrencilerinden Platon (Eflatun) (M.Ö. 427-347), kurduğu Akademia'da, hocasının düşüncelerini ve öğretilerini hem yeni nesillere aktardı hem de kaleme aldı. Platon'un önemi, Sokratesçi sezgiyi ele alarak onun üzerinde ciddiyetle düşünmesi ve onu bir fikirler demeti haline getirmesidir. Platon'un söz ve düşünce aracılığıyla ifade ettiği bu "felsefi" söylem, Batının kurgusal (spekülatif) düşüncesinin büyük bir kısmının temelini oluşturdu.

Bu fikir akımlarının serpiştiği Yunanistan'ın ilk sakinleri Hint-Avrupa ırkından olan ve Akhaia'lar denilen Proto-Helenlerdir. Daha sonra ikinci Hint-Avrupalılar olan Dorlar geldiler. Antik Çağın kurucuları bu karışımdır. Roma İmparatorluğu kurulduktan sonra bu felsefi söylemler ve bilimsel bulgular Yunanlılarda görülmez oldu. Bu anlayışları Romalılar devam ettirmeye çalıştılar. Ama onları geliştiremedikleri gibi, fikirleri gerilettiler de. Romalı yöneticilerin bu yanlışlarına itiraz eden (Marcus Tullius) Cicero (M.Ö.106-43) gibi düşünürleri de öldürdüler.

Kısa süren bu Antik Çağdan sonra Yunanistan'da Hıristiyanlık, Roma ile birlikte M.S. IV. yüzyılda yayılmaya başladı. Bu yüzyılın sonunda Vizigotlar ülkeyi istila etti. Sonra 479 yılında Ostrogotlar geldi. Daha sonra sırasıyla Hunlar (540), Slavlar (547) ve Avarlar (591) Yunanistan'ı işgal ettiler. Bunlardan Slavların işgalleri daha kalıcı oldu. Bu işgallerin sonucunda halkın yapısı da değişti. Bilhassa Slavlar, ülkenin iç kesimlerine yerleşerek IX. yüzyıldan itibaren Hıristiyanlığı kabul ettiler. Bu sırada eski halklar kıyılarına ve adalara göçtü. **Antik Çağı oluşturan eski halkın göç etmesi ve yerlerini çoğunlukla Slavların almasından sonra, Yunanistan'da bir daha önemli fikir ve bilim adamları yetişmedi.**

Roma İmparatorluğu parçalandıktan sonra Avrupa, tamamen Kilise'nin bağına teslim oldu. Çok uzun süre Salisburyli John (1115?-1180) ile Aristotelesçi devrimci papaz Aquinumlu Thomas'a (1225-1274) kadar düşünür çıkmadı. Bunlar da eskiyi taklit ettiler ve yöneticileri fazla kızdırmamaya özen gösterdiler.

Avrupa'nın karanlık çağdan çıkışının öncülerinden olan Jean Jacques Rousseau (1712-1778), bir anlamda Sokrates'in izinden gitti. Edebiyata karşı çıkan bir yazar, filozoflara karşı çıkan bir filozof oldu. **Rousseau romantik açık kalpliliğin ve başkaldırının öncüsü haline geldi.**

Burjuva zihniyetinin dinamizminin ve sınırlarının canlı örneği olan François Marie Arduet VOLTAİRE (1694-1778) bile, Kilisenin maddiyata düşkünlüğünü her fırsatta dile getirerek sorgulayıcılık yaptı. Ruhun selametinden çok bu dünyadaki mutluluğa, metafizikten çok fiziğe, savaştan ve hanedanların kavgalarından çok gündelik yaşama önem verirken bile, sorgulayıcı ve şüpheci bir yaklaşım sergiledi.

Yazıların bütün hakları *İsmail Hakkı Küpçü*'ye aittir

www.ihkupu.com

Düşünce hayatında üç ayrı dönem yaşayan Emmanuel KANT (1724-1804) da, Sokrates'den esinlendi. Zaten Kant'a göre Sokrates bir "akıl ideali" idi. Kant, ikinci döneminde (1781-1790), dogmacılığa karşı olduğunu belirtmek için geliştirdiği öğretinin adını "eleştiri" koydu. "Numenler" dünyasından, yani "anlaşılabilir" dünyadan bahsetti. Ahlâk anlayışının biricik dürtüsünün "saygı" olduğunu söyledi. Son dönemi (1790-1800) ise saldırma ve savunmanın birlikte olduğu bir dönemdir. Tabiat ile ruhun (hürlüğün) bireşimini yaptı. Pratik akıl adını verdiği kavramın, insan nefsinin isteklerine uyduğunu söyledi. Kuramsal akıl ise pratik akıldan farklı olmakla birlikte, onunla uyum içerisindedir. Kuramsal akıl, pratik aklın önündeki yolu açar. Kant bu kavramlarıyla farklı şeyler söylese de, sanki Sokrates'in sorgulamalarını kuramsal hale getiriyor gibidir. **Kant'a göre bilimin ilkeleri nesnelidir(somut). Bu nedenle akıl, metafizik(soyut) konularda değil, ancak bilimsel alanlarda kullanılmalıdır.** Kant gerçek bir ilkeye dayanan gerçek bir felsefi birlik oluşturamadı. Kant'ta soyut olan felsefi birliği gerçekleştirmek sonradan kendisini takip eden filozoflara nasip oldu.

Kantçı bir filozof olan Arthur Schopenhauer (1788-1860) da, dünyanın ölümcül bir tiyatrodan başka bir şey olmadığını söyleyerek Sokrates'in düşüncelerinin paralelinde olduğunu göstermiştir. Sokrates de insanların davranış ve düşüncelerini eleştirerek, bu yapılarıyla ancak aldatıcı bir dünyaya ulaşabileceklerini söylemiştir. Ona göre gerçek yaşam bu değildir. Gerçi Schopenhauer ve Sokrates'in tiyatro oyununa dönmüş dünyayı değerlendirmeleri birbirinden farklıdır. Ama temelde aynı sorgulama ve olumsuzlama vardır. Schopenhauer'a göre irade, düşüncenin bir öz niteliği değil, her şeyden önce yaşamın bir ifadesidir. Ona göre felsefi düşünce, insanı ayrıcalıklı bir biçime sokan bir Tanrı oluşturmayı bir yana bırakmalıdır. Tanrı yoktur. İnsan somut bir bireyselliktir. Hukukun yasaklamalarına göre düzenlenen siyasal yaşam, iradenin gücünü azaltmaktan başka bir şey yapmaz. Öyleyse bu acı, sanatla ve özellikle müzikle aşılmalıdır. Sorun, yaşama iradesini reddederek, budacıların "Nirvana" dedikleri şeye ulaşmaktır. Çilecilik ve seyrediş. Bunlar "iradeyi yatıştıran" biricik araçlardır.

Sokrates'e salt bir akıl gibi ölmeyi seçtiği için kızan Friedrich NIETZCHE (1844-1900) de, dünyadaki bütün aldatmacaları açığa vurmak ve tüm önyargıları yıkmak istiyordu. Batı uygarlığının temel felsefi sorunlarını köktenci bir şüphecilikle ele alışı, kendisinin Sokrates'ten ciddi anlamda etkilendiğini gösterir. Yunan felsefesini ve bütün felsefe tarihini inceleyen Nietzsche, düşüncelerini hiçbir zaman mantıki temeller üzerinde bağdaştırmaya çalışmadı. 1878-79'daki eserlerinde bilgiyi yüceltti. Bilgi üzerine kurulmuş bir sosyal ahlâk tasarladı. 1888'deki "İsa'ya Karşı" adlı eserinde ise, bilginin tenkidini yaptı. Onun hiçbir hayat kuralı sağlayamayacağı sonucuna vardı.

Nietzsche doğayı formüllere indirgemenin yanlış olduğunu düşündü. Bu temeller üzerinde yaşayabilmek gerektiği sonucuna vardı. Ona göre güçlülerin dünyası önlenemez bir büyüme eğilimi taşır. İşte "güçlülük istenci" adını verdiği kavramın kaynağı budur. Güçler dünyası hiçbir azalma tanımaz. Bu nedenle de asla bir denge noktasına ulaşamaz. Dolayısıyla Nietzsche'ye göre, her türlü yorum görecelidir. İnsan ise, tamamen güç istencine tabidir. İnsanın yaptığı her hareketin nedeni, daha güçlü olmak isteğidir.

Nietzsche'nin ileri sürdüğü güçlülük iradesi ve üst insanı yüceltmesinin; şiddete dayanan ideolojileri, özellikle faşizmi, nasyonal-sosyalizmi ve anarşizmi etkilediği bir gerçektir.

Bu örnekler Batılı diğer düşünürler de eklenerek çoğaltılabilir. Ama anlaşılana o ki, **Batının kurgusal düşüncesinin büyük bir bölümünün temeli, Sokrates'in sorgulayıcı ve şüpheci yaklaşımıdır.** Avrupa, Kilise bağnazlığının baskısından bu düşünürlerle kurtuldu. 1492'den sonra gelen ekonomik zenginliğin de etkisiyle pozitif bilimlerde ilerlediler. Bilimdeki gelişmelerinin temeli de Sokrates'in sorgulayıcı ve olumsuzlayıcı yapısıdır. Onun, her türlü edinilmiş bilgiye karşı çıkararak, insanlara bilgiye sahip olduklarını sandıklarını, oysa sahip olmadıklarını kanıtlamaya çalışması, pozitif bilimin de temel kuralı haline geldi.

İsmail Hakkı Küpçü
kupcu@ihkupcu.com